

AKADEMICKÉ PSANÍ PRO PRÁVNÍKY

Seminář 1 – Úvod, smysl, metodika, struktura

Michal Bobek

ČTENÍ:

- Eisner, Pavel: Chrást i tvrz : Kniha o češtině. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1992, str. 9 - 21, str, 223 – 225, 619 – 622 (v příloze I).
- Lacina, Václav: Čtení o psaní aneb spisovatelem snadno a rychle. Pro potřebu kandidátů nesmrtelnosti. Československý spisovatel, Praha 1981, str. 73 – 76, 79 – 81, 179 – 182 (v příloze II).
- Pro zájemce – „Exkurz: srovnajte právníkové styly v Evropě“ – samostatná příloha.

ÚKOLY:

- (i) Ve třech odstavcích a maximálně 300 slovech odpovězte na dotaz Pavla Eisnera, který položil právníkům na str. 225 (konec druhého odstavce).
- (ii) V pořadí důležitosti seřadte na škále 1 – 5 (1-nejdůležitější, 5-nejméně důležité) vlastnosti, které by podle Vašeho názoru měl splňovat odborný právní text:
originalita, relevance, stručnost, znalost (prokázání znalosti problematiky), logika.
- (iii) Zájemci, kteří se budou nudit, nechť prostudují Exkurz na téma právnických stylů v Evropě a zamyslí se nad následujícími body:
 - a. Lze ze soudního rozhodnutí činit nějaká zobecnění ohledně psaného právního projevu v dané právní kultuře? Jestliže ano, jakým přívlastkem byste označili soudní projev v jednotlivých právních kulturách?
 - b. Jaká je „ideální“ délka textu soudního rozhodnutí? Které z přetištěných rozhodnutí Vám v tomto ohledu nejvíce vyhovuje?
 - c. Myslíte si, že by soudní rozhodnutí mělo odkazovat na doktrinální literaturu (tedy na práce právních teoretiků, odborné statě či učebnice), ze které čerpalo? Která z přetištěných rozhodnutí odkazují na teoretické práce?
 - d. Domníváte se, že (již) existuje jakási svébytná „evropská“ kultura právního projevu?
 - e. Který ze stylů právního projevu v příloze zobrazených je nejbližší České republice a proč?

15 CIMRMANOVÝCH SLEPÝCH ULÍČEK
ANEB
„TUDY NE, PŘÁTELÉ!“

5 nejčastějších úvodních chyb

- 1/ Abych mohl psát odborné články, musím být v dané otázce expertem.
- 2/ Než začnu psát, musím mít všechno načteno.
- 3/ Než začnu psát, tak musím přesně vědět, co budu tvrdit a co chci dokázat.
- 4/ Na počátku každého literárního počínu je geniální myšlenka.
- 5/ Já to neumím.

5 nejčastějších chyb při psaní samotném

- 1/ Musím použít všechno, co jsem přečetl.
- 2/ Komplikovanost je v přímé úměře k vědeckosti.
- 3/ Jednoduchá věta je ve vědeckém projevu příliš banální.
- 4/ Příklady, příklady, příklady.
- 5/ Pro koho píšu ?

5 nejčastějších chyb po dopsání

- 1/ Myslím si, že už je to hotovo.
- 2/ Dnes dopíšu, zítra odevzdám...
- 3/ Komentáře aneb přítelovo nevolnictví.
- 4/ Má genialita nezná mezí aneb komentátor je naprostý blb.
- 5/ Myslím si, že už je to hotovo.

ŽÁNRY ODBORNÉHO PROJEVU

- Kolika způsoby lze napsat to samé? (Srov. Krčmářova selka a oprava hrnce v příloze č. II)

PRÁVNICKÝ PROJEV

		Adresát?	Požadavky na odkazy?
Odborné	Projev vědecký		
	Učebnice		
	Projev popularizační		
Praktické	V rámci odborné komunity – žaloba, replika, podání apod.		
	Legislativa		
	Vně odborné komunity – informativní projevy, poradenství, dopis či rada klientovi apod.		

PRÁVNÍ KULTURY A KULTURY PRÁVNÍHO PROJEVU

3 hlavní právní kultury v Evropě

=> (pro zájemce viz Exkurz k semináři 1 – právnícké styly v Evropě)

- (i) germánská
- (ii) frankofonní
- (iii) anglosaská
- (iv) evropská?

- rozsudky jako indikátor právní kultury a jejího stylu
- provázanost soudních rozhodnutí a jejich stylu s psaním odborným
- jaké jsou znaky právního psaní v jednotlivých právních kulturách?
- kde je ČR?

FUNKCE PRÁVNÍHO PSANÍ

1/ komunikace (=> publikační činnosti)

2/ poznání (=> samostudium – někdy bohužel také publikační činnost)

TVŮRČÍ PROCES A JEHO BOLESTI ...

Než začneme:

Co píšu?	(debata v. Spolek Jediné Osvícené Pravdy)
Proč píšu?	(Komunikace či samostudium?)
Pro koho píšu?	(kolegové v oboru nebo normální lidé?)
Jak dlouhé?	(I editoři umí počítat a což teprve takový textový procesor...☺)
Do kdy?	(No comment!!!)

Začínáme: ideální postup při tvorbě textu

1/ **téma** – vymezení tématu, stanovení šíře tématu

2/ vyslovení **pracovní hypotézy**

- teoretická hypotéza – intelektuální problém
- praktická – reálný problém a modely jeho řešení

3/ sběr materiálů, **rešerše**

4/ **korekce** vyslovené hypotézy, její zúžení, popřípadě též zúžení tématu. Obecně lze doporučit výběr nejužšího možného tématu.

5/ vypracovat **osnovu**

6/ napsat **koncept** („první nástřel“)

Jestliže nejde psát (máte „blok“), pak jsou dvě možnosti:

- (a) dejte si na uvolnění myšlenek JEDNO (opakuji: JEDNO) pivo,
- (b) nevíte o čem píšete, vraťte se k bodu č. 2. Nemá cenu začít psát ihned a za každou cenu, myšlenky musí „uzrát“ a zformovat se.

Určitým kompromisem je načrtnutí **myšlenkového konceptu** – vlastně rozšíření osnovy o jednotlivé argumenty, ne třeba ještě plně rozvinuté, ale již v bodech zachycující Váš argumentační postup. V praxi psaní myšlenkového konceptu pomůže a často se přelije v psaní první verze článku samotné.

Navíc není potřeba začít psát úvodem. Můžete začít kteroukoliv částí, kterou už v hlavě máte a pak psát ostatní.

Nevíte-li čím začít, začněte tím, co je jasné a co používáte pouze jako východisko pro Vaše vlastní tvrzení – např. shrnutí skutkových okolností případu, reprodukce vědecké teorie se kterou se chystáte později nesouhlasit apod.

7/ **nechat uležet**

Obecnou délku „uležení“ nelze stanovit. Mělo by ale platit, že čím delší a komplexnější autorský počín, tím déle by měl zrát. U běžných článků (cca 8 tisíc slov) lze doporučit minimálně týden „zraní“.

8/ **projít koncept**, doplnit

- umění sebekritiky a realismu (pozor na extrémní „autora-prvničky-namyšlenky“ či „autora-prvničky-masochisty“)
- kontrola logické struktury, plynutí textu a jeho vnitřní logika
- zjednodušování textu (aneb kolik jednoduchých vět se dá vytvořit z jednoho souvětí?)
- gramatika, syntax, interpunkce
- úprava odkazů a bibliografie do požadovaného formátu

9/ sehnat nevolníky – komentář a odborná **kritika kolegů** (v případě pokročilých autorů či časové tísně lze komentáře vyžádat již mezi kroky 6 a 7)

10/ zpracovat komentáře, vyhotovit **konečnou verzi**, případně doplnit o shrnutí (je-li požadováno) a předložit k posouzení pro publikaci.

Kouzlo osnovy:

1/ Důvody osnovy - logická struktura a plynutí textu.

2/ Co je skutečně potřeba? Logický test potřebnosti částí textu.

3/ Osnova – zárodek nadpisů.

Příklady osnovy:

Model A – kritika slepé uličky judikatury:

- (i) Úvod – nastínění problému (příkladem...)
- (ii) Chronologický popis vzniku problému (předchozí judikatura)
- (iii) Dosavadní snahy o řešení – postup A, B, C...
- (iv) Diskuse jednotlivých řešení, pro a proti
- (v) Navržení nového modelu a jeho zhodnocení

Model B – konfrontace teoretické teze s odlišně se vyvíjející realitou:

- (i) Popis výchozí pozice zastávané teorií
- (ii) Popis praxe, vyzvednutí odlišností
- (iii) Krize výchozího teoretického modelu
- (iv) Náčrt možných řešení – řešení A, B, C...
- (v) Diskuse jednotlivých řešení, pro a proti
- (vi) Nový model

Model C – právní výzkum s empirickým prvkem:

- (i) Úvod – jaký problém je studován
- (ii) Popis metodologie – jak je problém studován
- (iii) Dosažené výsledky
- (iv) Zhodnocení dosavadních výsledků, závěry.

Už na základní škole to říkali ...

A/ Úvod – nástin o čem článek je a co autor tvrdí. Vytyčení postupu.

B/ Stať

C/ Závěr – shrnutí závěrů v článku učiněných.

Úvod a závěr jsou vzájemná zrcadla a musí si odpovídat. Závěr je vlastně odpovědí na otázku autorem v úvodu položenou. Jestliže tomu tak není, znamená to, že se autor ve své stati ztratil.

Předvídatelnost myšlenek autora

- Odborná práce není detektivní román!
- Dobrý článek má předvídatelnou a srozumitelnou strukturu, kterou autor vybere a předem čtenáři sdělí.
- Předvídatelnost toku textu a myšlenek autora, nutnost připravit čtenáře na to, co ho čeká o odstavce dál => utřídění myšlenek dle logické posloupnosti v rámci celého textu a jednotlivých odstavců.
- Čtenářův čas jsou (jeho) peníze...

Logická struktura plynutí textu – podle rozeznatelného a sděleného kritéria, např.:

- (i) plynutí času – vývoj judikatury k určitému tématu v časové posloupnosti
- (ii) logickou posloupností – indukci, dedukci...
- (iii) hodnotovou posloupností – od klíčové hodnoty k té podružné
- (iv) podle síly argumentu (jejich vzájemného vztahu) – nejsilnější argumenty na začátek, slabší či podpůrné nakonec
- (v) struktura daná teorií určitého oboru, struktura pevně předem (např. zákonně) stanovená – probrání jednotlivých typů trestných činů podle pořadí hlav v Trestním zákoně apod.

Prozrazení, kdo je vrahem v praxi:

- hned v úvodu:
 - o Článek přiblíží ... Smyslem článku je nastínit....
- v rámci kapitoly (úseku textu):
 - o Kapitola objasní...
- navazováním mezi dvěma odstavci:

V případě Vondráčková/Rejžek se jednalo o vytyčení hranice mezi ochranou osobnosti a svobodou slova. Ústavní soud konstatoval, že obecné soudy mají povinnost vážit tyto ústavně

zaručené hodnoty v každém jednotlivém případě a varoval před automatismem ve prospěch ochrany osobnosti. *Dle názoru Ústavního soudu tento závěr jasně plynul z okolností případu.*

Výchozím bodem sporu byl článek, který uveřejnily dne 6.10.2000 Lidové noviny ve své příloze „Pátek Lidových novin“. Článek s titulem „Dívčí válka – jsou české zpěvačky ještě vůbec zpěvačky? Nejsou to už jen nalíčené tváře z obálek?“ se kriticky zabýval pozadím české populární hudby. Všiml si především skutečnosti, že na trhu české populární hudby působí po velice dlouhou dobu osm stále stejných zpěvaček. Většina z nich byla v české populární hudbě činná již před Listopadem 1989. Pozadí situace v české populární hudbě měly mimo jiné osvětlovat výroky hudebního kritika Jana Rejžka, které nebyly v případě většiny probíraných hvězd české pop-music zrovna lichotivé.

Anebo třeba:

V případě Vondráčková/Rejžek se jednalo o vytyčení hranice mezi ochranou osobnosti a svobodou slova. Ústavní soud konstatoval, že obecné soudy mají povinnost vážít tyto ústavně zaručené hodnoty v každém jednotlivém případě a varoval před automatismem ve prospěch ochrany osobnosti.

Případu se dostalo značné mediální pozornosti, proto se omezíme jen na krátké shrnutí skutkových okolností a procesního vývoje případu. Výchozím bodem sporu byl článek, který uveřejnily dne 6.10.2000 Lidové noviny ve své příloze „Pátek Lidových novin“. Článek s titulem „Dívčí válka – jsou české zpěvačky ještě vůbec zpěvačky? Nejsou to už jen nalíčené tváře z obálek?“ se kriticky zabýval pozadím české populární hudby. Všiml si především skutečnosti, že na trhu české populární hudby působí po velice dlouhou dobu osm stále stejných zpěvaček. Většina z nich byla v české populární hudbě činná již před Listopadem 1989. Pozadí situace v české populární hudbě měly mimo jiné osvětlovat výroky hudebního kritika Jana Rejžka, které nebyly v případě většiny probíraných hvězd české pop-music zrovna lichotivé.

Náš (ne)přítel odstavec

Co je na tomto textu divného?

V pondělí, 24.6.2001 řídila paní Marie Nováková osobní automobil státní poznávací značky AHB-98-65 směrem z Přelouče na Choceň. Při jízdou obcí Kunratice přehlédla dopravní značení na křižovatce ulic Masné a Tuhé, v důsledku čehož vjela do křižovatky aniž by dala přednost v jízdě vozidlu jedoucímu zprava, které řídil pan Doležal. Srážkou s vozidlem pana Doležala utrpěla Marie Nováková četná poranění zad a dolních končetin, což si vyžádalo tříměsíční hospitalizaci a pracovní neschopnost. Při vyšetřování nehody Policí České Republiky vyšlo najevo, že pan Doležal řídil pod vlivem alkoholu a navíc překročil nejvyšší povolenou rychlost v obci o 30 km/h v okamžiku nárazu. Bylo tedy zjevné, že k porušení pravidel provozu na pozemních komunikacích došlo u obou účastníků – paní Nováková nerespektovala dopravní značení a pan Doležal řídil pod vlivem alkoholu. Občansko-právní žaloba, kterou se paní Nováková domáhala náhrady škody po panu Doležalovi byla proto jen zčásti úspěšná. Ve zbytku soud konstatoval spoluzavinění ze strany paní Novákové a povinnost náhrady škody poměrně snížil. I dnes však paní Nováková trpí trvalými následky úrazu, které ji znemožňují vykonávat předchozí zaměstnání. Pobírá proto dávky

nemocenského pojištění, sociální dávky a přídavky na dvě nezletilé děti. S minimální profesní kvalifikací a faktickou nemožností manuální práce jsou její vyhlídky na sehnání zaměstnání mizivé.

- souslednost, návaznost, plynutí textu
- jeden odstavec = jedna myšlenka
- od obecného k specifickému v rámci odstavce

Podnadpisy a členění textu

- kontrola logické souvztažnosti
- jednotlivé podnadpisy jako premisy
- víceúrovňové nadpisy
- typy podnadpisů
 - o V prvním pádu (Nuda, nuda, šed', šed')
 - o V prvním pádu s předložkou „o, k, na okraj“ (K výskytu konzervativních nadpisů ve vědeckých pracích)
 - o Nadpis s podnadpisem (Odpovědnost za škodu: externalizace rizik v ekonomickém chování)
 - o Slovní hříčka (x aneb y, Odpověď na odpovědnost)
 - o Nadpis jako otázka, exklamace (Odpovědnost za právní jednání!?)
 - o Přímá řeč, výrok („Odpovědnost? Nikdy!“)

Postup při psaní a tajné recepty

Vstát o půlnoci, uvařit si pelyňkový čaj, třikrát se otočit na levé patě a držet se přitom levou rukou za pravý ušní lalůček.... a jiné recepty na autorskou potenci.

Snad jen trocha Zenu: *Nejvíc toho vidí ten, kdo se dívá někam jinam.*

Závěrem:

Možná přijde i kouzelník a sdělí nám tajné recepty (Lacinův „Rozhovor s kterýmkoliv slavným spisovatelem“ v praxi...)

PĀVEL EISNER

CHRĀM I TVRZ

KNIHA O ČEŠTINĚ

1992

LIDOVÉ NOVINY

PRAHA

vidí jinak. Je z jeho franktirérských výhod, že v sobě nemusí potlačovat hnůti a akcenty mravní, že někdy sice ještě rozpoznává jazykovou funkci, ale ještě citelněji prožívá jazykovou a s ní i jinakou canaille. Již zde se obráží celý rozdíl mezi vědcem a nevědcem. I zpovídá se autor knihy také ze svých jazykových lásek a nenávistí.

O formě autor mnoho nepřemýšlel, přišla mu sama. Řekne-li někdo, že to je feuilletonismus, nebude se autor ani trochu hněvat.

Snadnou věcí bylo začít, těžkou přestat. Mnohá věc zůstala nedopověděna, mnohá vůbec nenapověděna. Tak už bývá, když se člověk pustí do křížku s Jazykem. Potíže dělalo vymezení dokumentace; velký byl svod rozmnožení doklady jak české, tak i z jiných jazyků na čtyřnásobek a desetinásobek, materiálu věru nechybělo; autor tomu svodu odolal jen z obavy, že by vznikly bromadné hroby slov a rčení.

„Knihy o češtině“ má tedy mezery; a byl by zážrak, kdyby byla prosta omylů – těch se nevyvaroval ještě nikdo, komu vstoupil v cestu proteovské archanděl zvaný Logos. Ale nebyla napsána nadarmo, přispěje-li svým dílcem k tomu, oč ii šlo:

O ZŘENÍ A PODEZŘENÍ.

Neboli: o úctu v obcování se Slovem, o nedůvěru k sobě, o úzkost a bázeň ve styku s ním, o zvědavost a zvidavost – o bázeň tedy a zároveň o špetku rouhavé všetečnosti, jak se smrtelníkům sluší ve styku s božstvem, se Zá-zrakem.

Kapitola úvodní neboli o jedné velké fikci

Milujete češtinu? Usmíváte se, že se tak ptám. Dobrá tedy. Ale buďte tak hodní a dovoďte mi několik otázek.

Kterou češtinu milujete? Svou? Přítelovu? Češtinu pana Roštlapila, který bydlí pod vámi? Jsou to češtiny různé; není na světě dvou lidí, aby stejně článkovali hlásky, aby měli stejný slovník a shodnou dikci. A kdybyste nakrásně řekli, že milujete češtinu svou, jen tu svou vlastní, je to zas totéž: jako se od dob Libušiných nenarodily ve Vltavě dvě úplně shodné vlny, nepodaří se vám, abyste i jen dvakrát vyslovili s úplnou shodností jediné české slovo, jedinou českou hlásku. A mění se – a to měrou, o níž se vám ani nezdá – váš slovník, vaše frazeologie, vaše dikce a veškerá vaše čeština. Nemluvě ani o tom, že i za jediný den mluvíte jinak se sluhou v úřadě a jinak se svým představeným, jinak se svým děckem a jinak s kolegou odborníkem. Je tedy i ve vás čeština kolikerá. A od slovanského osídlení zemí českých žilo už mnoho lidí, ale ani dva doposud nemluvili češtinou dokonale shodnou. Neboť: „Nejsou na světě ani dva lidé, aby mluvili týměž jazykem. Společný je mateřský jazyk asi tak, jako je společný obzor; ale není dvou lidí se stejným obzorem, každý je středem svého vlastního obzoru.“

Řeknete mi, že je to hnídopišství, že v těch kolikerých češtinách je proti jakýmsi drobnohledným rozdílům drtivá převaha shod. Dobrá. Ale jen p-showvte, ptám se dále:

kterou češtinu vlastně milujete? Češtinu Jaroslava Vrchlického? Karla Jaromíra Erbena? Tomy ze Štítného? Františka Halase? Boženy Němcové? Češtinu Poučení o zahájení řízení při schvalování propůjčování nádob na popel? Češtinu Šestidílné? Češtinu z Židovských pecí na pražském Vítkově? Češtinu buláckou? Češtinu nářečí hanáckého? Slováckého?

Či snad lašského? Češtinu podřečí hrozenkovského? Aha, já vím: milujete to všechno dohromady, vyjma leda to Poučení o zahájení řízení při schvalování. Ale dovolte, to je zas už čeština náramně kolikerá.

Milujete češtinu spisovnou či hovorovou? Jsou to jazyky dva, a do té míry dva a nikoli jeden, že klidně můžete od francouzského jazykozpytce převzít poznatek, jež razil o rozdílu mezi spisovnou a hovorovou franštinou: člověk, který by mluvil spisovně, působil by dojmem člověka abnormálního, připadal by nám bláznem. Kondicionál je v této větě proto, že takový člověk vůbec nežije, bohudík. Představte si tvora, který by *ústně* chtěl něco *platiti*. Vyzvali byste s ním dveře, já nejinak. Tedy: již s tohoto hlediska milujete jazyky dva, milujete-li češtinu. Jsou tak rozdílné, že se cizinec každému z nich musí učit zvlášť.

Výslech pokračuje. Milujete češtinu naši, tedy dnešní, či starou? Řeknete bez váhání, že jednu i druhou. Dobrá. Ale ta stará – věřte, že byste byli ztraceni, kdybyste se dostali mezi Čechy na příklad 13. století, a nevěříte-li, přečtěte si u Svatopluka Čecha, jak se dařilo panu Broučkovvi, když se zatloual mezi drahé předky, ačkoli zapadl do století už pozdního, patnáctého. Byl by to věru i pro nás výlet „epochální“. Není jen o to, že byste měli na potkání nedorozumění a maléry, nevědouce třeba, co to je *štitroba* (podezírám vás, že byste ji měli za nějakou ženskou). Ještě důkladnější by bylo vaše rozčarování po stránce jazykové libosti: přemnohá věc na té staré češtině by vám doslova lezla z krku. Prapodivně by vám bylo, kdybyste slyšeli a měli říkat: buď opateren, člověk jest truchel, mdel (mdlý), rychel, brzek, peluň jest hořek, život krátek, med sladek, mech měkek a kypr, otčík dobr, břeh příkr, šet (totiž stařec) múdr. Myslili byste, že mezi milými předky zavládla móda komolit slova, asi taková, jako jsme ji pěstovali my, dokud jsme byli pány kluky uvozhřenými. Hlavou byste kroutili, slyšíce, že se pánóm stalo po vůlich (a ne po vůli), a že se lidé na předměstí dívali ohni; že se stal mord ukrutný v městys Mnichovicích, jak pověděl posel z městys Mnichovic, an přispěchal do zahrady královny Václavovy, a že mrtvol toho zmodrovaného byl nalezen teprv po čásku kakéms. Jazyk by vám brněl a váš estetický cit by trnul, kdybyste s praotci milými vyslovovali jhrec (herec), dščč (desce), čstítí, črieda (třída), svlekv (odloživ šat), s skály, Tóma z Ščitného, k knězi, čščenje (ctění, uctívání), ktvu (kvetu), skvřietí (škvařiti se), lhtátí (hltati). Na smluvenou taškařinu až dost ne-japnou byste usoudili, slyšíce napařád nabličejí, dopata, póbědě; snad by chvíli trvalo, než byste si uvědomili, že to má být na obličejí, do opata, po obědě. Bylo by vám nevolno, kdybyste měli říkat *vlastný bratr*, ale *dávni čas*.

Vyprskli byste snad smíchy, majíce říkat *šněředník* místo *prýmkař*. Prostě – necítili byste se v češtině praotců svých doma a nelíbila by se vám valně, leda po dlouhé aklimatisaci a svízelném přeučení mluvidel, sluchu i jazykového citu.

Jazyka praotců tedy raději nechte. Vraťme se, draží, k češtině našich dob. Ale i zde se ptám, nic jiného mi nezbyvá: znáte jej, ten svůj jazyk? Řekl by přec člověk, že mám-li něco milovat, musím to znát. Vy však češtinu neznáte, a říkám-li to, není to ani obžaloba, ani vůbec výtka. Nemůžete ji znát a obsáhnout; to se dokonale nepodařilo ještě nikomu, ani Janu Gebauerovi, ani Josefu Zubatému. Otevřete si větší český slovník, nemusí to ani být Jungmannův, přečtěte si v něm hesla na jediné stránce, kterékoliv, a zkoumejte pak, kolik z těch slov, vazeb a rčení neznáte. Podíváte se. Ale dál: ačkoli znáte (trpně) jen malý úsek a skrovnou výseč češtiny a ačkoli užíváte (činně) ještě daleko menšího úseku z jejího pokladu slovního a frazeologického, nerozumíte bez mezer ani všemu, co říkáte a píšete svou mateřštinou. Víte, co vlastně říkáte, když užijete slova *zpečovatí se*, *neurlý*, *zbrklý*? Nestyďte se za svou nevědomost, je zjevem zcela obecným; člověk nerozumí ani zdaleka všemu, co říká a píše svou mateřštinou. Do té míry, že velmi vhodně kdosi řekl (Ch. Bally, *Traité de stylistique française*, § 93), že cizinec, který se učí naší mateřštině, „chápe“ ji lépe než my. Nečech si uvědomí třeba hned ve třetí lekci Berlitzovy školy, jakmile padne slovo *podzim*, jaká je to zvláštnost, že čeština nemá bezprostředního pojmenování pro celou jednu roční dobu, označujíc ji opisem „doba před zimou“. Napadlo to někdy vás? Nemalujte mi straky na vrbě: jakživo vás to nenapadlo. A náhodou nenáhodou má ten Nečech z Berlitzky pouhou pravdu: polské *podzimie* znamená podnes konec podzimu, dobu bezprostředně před zimou, podzimí. Podzimí – zajisté: a vsadil bych se, že jste si ani nepovšimli, jak podivný je náš *podzim* i po stránce tvaroslovné. A opravdu se původně říkalo *podzimie*, bylo to slovo rodu středního, pak teprv se přehouplo v rod ženský a říkalo se ta podzim, náš dnešní podzim s rodem mužským se ustálil až teprv ve století šestnáctém.

A tak tedy se vás ptám poznovu, co vlastně milujete, milující „češtinu“ – což je ostatně pojmenování, s nímž přišel teprv Blahoslav. Odpovíte mi: připouštíme, když už nedáš jinak, milujeme cosi každému z nás nezcela známého. – Toto přiznání si schovám, bude nám ho ještě potřeblí. Teď však vás zarmoutím ještě dvojím zjištěním.

První: jsouce Čechy a mluvíce česky, jste od přirozenosti nezpůsobilí a neschopní, abyste slyšeli a postihli, jak vlastně čeština zní *objektivně*, jak

působí zvukově na sluch neotupený zvykem, nezakalený tisícero asociací. Do objektivního vnímání češtiny jakožto faktu zvukového se vám napořád plete význam slov a spousta představ. Je nad každou vaši možnost – vyjímám jen básníky, a i ty jen relativně – abyste se odpoutali od svého zcela subjektivního prožívání češtiny a uvědomili si, jak vlastně zní a jaký zvukový fakt je kterékoli české slovo. Vždyť namnoze nemáte ani tušení o českých hláskách. Povězte, ale rychle, jako kdyby se ptal profesor ve škole: kterou českou nosovku znáte? Většina z vás se dá do smíchu takové průhledné chytače a řekne, že čeština nosovek nemá, ty že si pěstuje franština a polština. Nu, jak myslíte. Jiný – a bystrý – zas řekne: v češtině nosovek není, vkrádají se k nám jen do slonzáctiny na Těšínsku, a český sluch je i v tom okrajovém nářečí nese nelibě, ježto je pociťuje jakožto hláskový fakt češtině cizí, jakožto hláskový polonismus. Nu, dobrá. A do třetice se někdo rozpomene, co mu říkal češtinář v kvintě, i řekne, že čeština v době předspisovné nosovky měla, na př. Věceslav, z něhož vznikl náš Václav, ale že je ztratila. Zas dobrá. Ale neřekli jste ještě nikdy „venku“? Řekli-li jste, stvořili jste nosovku, které říkáme zadopatrová. Dnešní spisovná čeština tedy nosovky má – *dýnko, okýnko, spinká, špinka, Minka, Manka, mērenda, žunká* atd. – a vy jste to necítili, neslyšeli, nevěděli. A žák z Berlitzky, cizinec, ihned tu nosovku uslyší, jakmile řeknete „venku“.

A zas: zeptejte se Nečecha, co říká slovům jako *řechička*, kde se tedy vyskytuje hned dvakrát souhláska, které Durdík říkal vřískavka; co slovům *metete, nesemelete, nepřeperete, přichytiti, lodyba, třmen, skřipot, žarachatil, přii* (2. p. pl. od peň), *jinudy, inudy, binadema* (nářeční), co souslovím *my si to vyměníjeme, mydlili mu míchu, babyky se tetelily*. Nesejde ani trochu na tom, zda cizinci zvukové sledy na způsob slova *nesemelete* připomenou co nejživěji maďarštinu, zda řekne, že mu naše slova *třmen, skřipot, žarachatil* znějí jako zpěv Gallů táhnoucích proti Caesarovi; a neběží nám teď o to, zda náš cizinec shledá, že naše *jinudy, inudy, binadema, my si to vyměníjeme, mydlili mu míchu, babyky se tetelily* zní dílem japonsky, dílem zas jako mluva blažených domorodců na Tahiti – je zhola jedno, zda ten Neček bude proto češtinu vynášet nebo tupit – ale na tom sejde, kolik věcí vám zcela nových poví o zvukových hodnotách jazyka, jež po této „přírodní“ stránce neznáte, a to právě proto, že je vaší mateřštinou, a jež po těchto stránkách vůbec ani plně postihnout nemůžete, protože jste se v něm narodili a s ním rostli a srostli. Takový Neček se ani nemusí brát zdaleka, vzpomeňte si jen na Kollárovo vášnivé tažení proti českému iikání (Cestopis, str. 372) a na jeho hrůzu z českého „ř“ (tamtéž, 431); hodně příbuzný, ale přec jen odlišný

sluch Slovákův slyšel v češtině zvuková fakta, na která by pouhý Čech nepřiřadil tak snadno.

Inudy, binadema – hotová japonština, neméně japonská než slovo a jméno *Kanimura* na př. A přec otcové vaši za války rusko-japonské zpívali po vlastech napořád:

*Z Port Arthura
jede fůra,
sedí na ní Kanimura –*

a mohli se uřehat právě tomu Kanimurovi. Ujal se tak, že se stal obecnou přezdívkou: – *Ty kanimíro!* – čemuž by se zas náramně podivil kterýkoli Japonec. Představte si, že by celá Paříž o vás zpívala na př.:

*Ils prennent le café,
ils prennent le thé,
et disent: Nesemelete?*

Chápali byste, proč se Marianna tak řehťá?

A teď to upozornění druhé. Souvisí příčinně s prvním a zní: vlastní objektivní zvukové hodnoty v češtině si zčásti nemůžete uvědomit už proto, že váš jazykový život je nerozlučně připoután ke grafickým symbolům češtiny, k češtině psané a tištěné, tedy k pouhé fikci; neboť jazyk, o tom věru nebude sporu, je fakt zvukový, a „the real life of language is in the mouth“, skutečný život jazyka je v ústech, jak praví lapidárně dánský arcimistr novodobé lingvistiky (Jespersen, *Language*, 23).

Nuže: nejste-li zrovna z Hradecka nebo Hořicka, kde vyslovují na konci slov souhlásku znělou,* říkáte po celý život *lef, vůs, blat*, ale jste přesvědčení, že říkáte *lev, vůz, hlad*. Říkáte – a to úplně tak, jak se říkati má: *potte lefje špasti* (Poďte, lev je v pasti), a říkáte *něgdose pořát schání pomatce* (Někdo se pořád shání po matce). Domníváte se asi také, že říkáte „v okně se ozýval zpěv dívky“, ale říkáte „*fokněse ozýval spjeť dífki*“. Jde na vás hrůza? Na mne jde také. A proto vám něco prozradím. Říká se: jsi-li na pochybách, který z několika jazyků je mateřštinou určitého člověka, stačí vhodit jej do vody – svatosvatě bude volat o pomoc svou mateřštinou, ty ostatní jazyky zapomene naráz. Bude to asi pravda, sám jsem tuto experimentální

* O těch znělých souhláskách na Hradecku a Hořicku vím z mluvnice a lingvistické literatury – sám jsem v těch krajích nežil. Tvrdí mi však přítel jemným sluchem nadaný, lékař a spisovatel MUDr. O. Dub, rodák hradecký, že nikdy neslyšel v rodném kraji vyslovovat slova typu *lev, vůz, hlad* se znělou souhláskou na konci, a popírá, že by se tak na Hradecku bylo v posledních 30 letech vyslovovalo a mluvilo.

lingvistiku dosud nevyzkoušel. Myslím však, že netřeba pana zkoušence házet do vody. Stačí předložit mu fonetické přepisy z jazyků, kterých je tak dokonale mocen. Uvidíte, co se stane. Pokud nepůjde o jeho mateřštinu, vzbudí v něm ty fonetické přepisy – tedy co nejvěrnější znakové snímky slov, jak skutečně znějí – nemalý údiv, úsměv, veselost (vyjímám odborné fonetiky, těm ten úsměv ukradne jejich odbornická zaujatost, a bývají to i jinak lidé zasmušilí a světským kratochvílím málo naklonění). Ale fonetický přepis *mateřštiny* vzbudí v našem zkoušenci rozpaky, zmatek, ne tak – stud a zděšení. Jako kdyby člověk spatřil hanbu matky své. Podle toho poznáte, která je jeho mateřština.

Do jaké až neuvěřitelné míry si neuvědomujeme zvuková fakta své mateřštiny, zažil jsem jednou na způsob opravdu výmluvný. Za První republiky vstal kterýsi německý novinář a ohnivě protestoval proti tomu, že se našim Němcům vnucuje povinné označování měnové jednotky značkou Kč. Jde tu, dovozoval, o sveřepý zásah dvojí: Němcům se vnucuje písmeno, jehož není v soustavě jejich písmových znaků, a zároveň se jim dokonce i vnucuje hláska pracizí německé soustavě hláskové. I nezbylo mi než pozeptati se pisatele, k jaké národnosti se počítá, a odpověděti za něho: zur deutschen Nationalität, což je ve fonetické skutečnosti: cur dojčen nacionalität. – Z toho novináře promlouvalo upřímné přesvědčení. Grafém č jej svedl k domněnce, že němčina žádné č nemá; nevzpomněl si na futsch, hatschen, latschen, matsch, Peitsche, peitschen, Kutsche, Kutscher, lutschen, Lutscher, Pintscher, Putsch, putschen, Quatsch, quatschen, Quatscher, quetschen, Quetschung, Ratsche, ratschen, Rutsch, rutschen, Rutscher, ale především si nevzpomněl na deutsch, Deutscher, Deutschland, eindeutsch, verdeutschen. – A zmiňuje se jednou prof. J. Janko, že cizinci, slyší-li na př. české slovo *kyta*, mají dojem, že slyší *tyta*. Napadlo nás kdy něco takového? I nepřestanu opakovat: stejně jako lidský jedinec nemá ani tušení, jak vlastně zní jeho hlas, stejně nemá ani potuchy, jak po pravdě zní jeho mateřština. Slyší-li člověk svůj hlas, jak jej zachytila gramofonová deska, zamrazí jej z toho dojmu; *vidí-li* svou mateřštinu, jak její zvuková fakta zaznamenal pečlivý fonetický přepis, užasne neméně – viz můj pokus, jak o něm mluvím shora.

*

Odbočil jsem, i spravím svůj poklesek dalším odbočením. Ptám se vás: uměly Braunovy děti anglicky? Nevyvalujte oči, hned se dorozumíme. Byl žil v Praze bohatý průmyslník, jmenoval se, dejme tomu, Braun. Měl dvě

děti, jež byly bez matky, vychovávala je anglická vychovatelka. Angličtina se dětem stala druhou mateřštinou. Když dospěly do školního věku a uměly už česky číst a psát, posadila je milá miss k první anglické knize, lehoučké čítance. A děti nehnuly, ba nepoznaly ani, že je to anglicky. Když je pak vychovatelka provedla temnými hvozdy anglického pravopisu, šlo všechno jako na drátku. My však se přidržme výjevu s anglickou čítanečkou před očima dětí, které mluvily anglicky líp než leckterý vousatý anglista na evropské pevnině. Představte si ten výjev s knížkou a ptejte se: uměly Braunovy děti anglicky? Myslím, že uměly. Kdežto kdyby byly rozuměly všemu psanému a nedovedly vyslovit a promluvit, řekli bychom, že alespoň ve smyslu aktivním neuměly anglicky. Neboť jazyk je soustava faktů akustických, a nikoli soustava grafických znaků. Obráťte to logicky na své dítky, počte, fokně, fpasti. Braunovy děti nevěděly, jak se anglicky píše. Vy umíte česky, ale nevíte, jak se česky mluví, jak mluvíte sami. A nevíte to jen proto, že čeština je vaší mateřštinou.

Nedá mi, musím vás alespoň ještě několika odkazy upozornit, jak velmi je, co do češtiny, zakalen i váš *zrak*. Píšete po celý život diakritická znaménka, tedy čárky, háčky, kroužky, a nepřipadne vám snad ani jednou, jak přepodivné vymyšlenosti jsou to pro cizince – přepodivné přesto, že náš grafém „č“ přešel do mezinárodní fonetiky. Píšeme všichni ssáti, ssavec, ssedlý, ssuť, ssutiny, starší čeština měla takových zdvojenin víc, na př. ssieci (posekati), sstúpiti (sestoupiti), sstarati (starým učiniti) – a ani nás nenapadne, jaká je to vlastně podivnost, zdvojená sykavka v násloví, a jak to působí na nečeský zrak, a to i tehdy, když cizinci vysvětlíte, že zde všude byla původně mezi oběma „s“ samohláska. Cizinec nepřestane vrtět hlavou, slova jako *ssedlý* budou na něho působit tak trochu „senegalsky“.

A teď pozor, přicházím s velkou chytačkou. Představte si knihu, třeba román, a v ní větu:

Hrabě řekl: „Prosím vás a vašeho přítele, abyste ke mně přijeli na podzimní hony.“

Co je zde zvláštního *pro zrak*? Uvoluji se, že čtenáři, který mi to poví, budu po půl roku den co den v šest hodin ráno leštit boty. Mohl bych se vsadit též o vilu, jachtu, bankovní vklady, vesměs věci, jichž nemám a mít nebudu – nikdo z vás mi nepoví, co je na té větě zvláštního *pro zrak*. Tak tedy poslyšte.

Kdyby to ten hrabě neříkal, nýbrž psal, vypadalo by jeho pozvání takto: *Prosím Vás a Vašeho přítele atd. atd.* S velkým začátečním písmenem u náměstky osobní a náměstky přivlastňovací. V knihách však si ta velká pís-

mena odpouštíme. A to je česká zvláštnost. Neboť na př. Němec píše v dopisu i v románu: Ich bitte Sie und Ihren Freund. A Francouz a Angličan píší zas v dopisech i knihách jednoduše všechno malé: Je prie vous-mêmes et votre ami, I beg you and your friend. Inteligentního cizince musí trknout, že píšeme ty náměstky jinak v dopisech, jinak v přímé řeči beletristické. Od kdy tak děláme, nevím, ale je to dnes vžito do té míry, že se podle toho řídí i každý začátečník beletrista. A vy jste si toho ani nevšimli, stejně jako si teď zas nevšímáte, že jsem napsal „A vy“ s malým „v“ (německý autor by vás zde oslovil zdvořilou majuskulí Und Ihnen ist nicht einmal aufgefallen); a uznáte tedy, že vám nevydám svou jachtu, neboť jste prohráli.

Prohrály vaše oči přespříliš navyklé češtině a jejím grafickým zvyklostem. Teď – změna nikdy neškodí – prohraje zas vaše jazykové povědomí. Povězte – která souhláska se v násloví českých slov vyskytuje nejčastěji? Kdo z vás nerobil zrovna slovníky, sotva mi poví, proto nehádejte daremně a poddejte se. Je to souhláska „p“. Jen si to změřte a vypočítejte podle kteréhokoli českého slovníku, budete překvapeni. A vy jste to nevěděli, neslyšeli. A přec má taková praevallence určité souhlásky v násloví velké důsledky pro zvukový charakter řeči. Než vám příkladem naznačím, o jak důležitá věc tu jde, svěřím se vám, že vzpomínka na ta přehojná „p“ v násloví českých slov je ve mně obestřena smutkem. Po každé musím myslit na Vrchlického. Když na něho sjel jeho Meč Damoklův, když ten Gigant češtiny blábolil česká slova hůř než dítě, které se učí mluvit, řekl domažlickému návštěvníku, který si mu stěžoval na bolení hlavy: *To je od pábení*. Chtěl říci: „To je od kouření“. Nevím, ale jsem skoro přesvědčen, že se Trpitelovy ochromené ganglie, hledající slovo „kouření“, daly cestou nejzvyklejší, cestou k náslovné souhlásce nejčastější. – A teď tedy můj slíbený příklad pro významnost náslovního faktu „p“. Poesie germánských národů pracuje podnes – přímo z podvědomí básnických tvůrců – se zvukovým principem aliteracním. Český tlumočník veršů na př. anglických nebo německých bude tento princip alespoň zčásti napodobovat. Jakmile tak učiní, vyjdou mu zcela samočinně aliterace s náslovným „p“ v počtu podstatně hojnějším, než je má jeho předloha, originál anglický nebo německý – tak třeba hned při převodu básní Walta Whitmana, který své volné rytmy váže aliteracemi. S údivem shledá překladatel, jak úchylnou od originálu dostává spousty veršů aliterujících na náslovnou souhlásku „p“, zatím co z předlohy ztrácí aliteracní zvukosledy jiné, na př. na „t“, „d“, „b“.

*

Ptal jsem se vás, co milujete, milující češtinu. Dovolte, abych pokračoval ve výslechu a zeptal se vás: *proč* milujete češtinu?

Odpovíte bez váhání, každý z vás: je to můj jazyk mateřský. Dobrá. Mluví sice Komenský v „Kšaftu“ o milém našem a milostném *otcovském* jazyku, ale nebudeme se chytat za slovíčka, mateřský – otcovský je zde pěšky jako za vozem. Jenže někdy chybějí k takové rovnici buď ty nohy, buď ten vůz, anebo dokonce jedno i druhé. Což když jste měli charvátskou matku nebo irského otce? Což když vám rodiče zemřeli, než jste vůbec ještě začali mluvit? Což když vás osud zavál mezi Čechy bůhvíodkud, a vy jste se Čechy teprv stali? Což když jste od útlého dětství vyrůstali v rodinném prostředí radikálně dvojjazyčném, jak třeba bývá dosti často v rodinách diplomatických? A což případ takový, jako byl případ Julia Zeyera, tedy případ básníka, který ještě na vyšší střední škole mluvil německy i v přátelském soukromí a ještě v době svých prvních knih zápasil s českou mluvnici a českým výrazivem? Hodláte snad tvrdit, že Julius Zeyer, jakmile se stal v češtině slovesným tvůrcem, měl k ní dál než p. Božidar Tydlidát, majitel realit v Praze XII? Pozor a zase pozor, již pouhý případ Julia Zeyera nabádá ke krajní opatrnosti: Nečeč po dědu s otcovy strany, zas na jiný způsob Nečeč po matce, Nečeč mateřštinou, Nečeč výchovou – a najednou větší Čech než pouhopouhý Odjakživačeč Božidar Tydlidát? Vězte tedy, že mluvíme-li o jazyku mateřském nebo otcovském, je to zevšeobecnění sic oprávněné, ale přec jen zevšeobecnění.

Odpovíte snad jinak, řeknete: miluji češtinu, protože je to jazyk mých praotců. Už jsem řekl, že to nikterak nemusí být jazyk vašich praotců; a byla-li jejich jazykem, platí zas, že byste jim snad ani nerozuměli a že by se vám jejich hlahol valně nezamlouval.

Řeknete tedy: miluji češtinu, protože jí bylo vysloveno všechno, co mi je drahé, več věřím a doufám. Výborně; ale bylo jí vysloveno i velmi mnoho myšlenek, choutek, úmyslů, přesvědčení vám dokonale nedrahých, hnutí bídna a bídácká, hanebná a podlá, a bolela vás dvojnásob a desateronásob právě proto, že byla vyslovena právě tímto jazykem.

I řeknete snad ještě: miluji češtinu proto, že jí mluvili všichni lidé mně drazí a že v ni jsou vtěleny nejkrásnější vzpomínky mého života. – Namítám, že člověk vám nejdrazší snad ani neuměl česky (pozor, přátelé: vím dobře, že *zpravidla* máte pravdu, ale my přec hledáme *definici*, a pro tu žádné „zpravidla“ neplatí). A namítám dále, že se v tento jazyk vtělily nejen nejutěšenější, ale i nejbolestnější události vašeho života. Zpráva o smrti rodičů; rozchod s drahou bytostí; hanopis soukromý nebo veřejný; de-

nunciace padouchova; dekret, kterým vás vyhodili z úřadu, připravili o chleba, dali na srozuměnou, že jste veteš dozralá pro smetiště života. A ježto už podle zkušeností žalmistových je té bída a strasti v lidském životě drahně víc než slasti, prostředkovala vám čeština daleko víc životních faktů strastných než slastných.

I je třeba zpřesnit slova, která napsal Čelakovský na sklonku svého života (Myšlenky o vzdělávání mateřského jazyka, 1852):

„Nech problašují neteční světoobčané, že možná jest milovati jednotejně všechny národy a všechny jazyky; cit srdce našeho vždy staví vlast nade vše končiny světa, jazyk svůj výše cizozemských. Jestliže každý vzdělaný člověk bohatství rozumu svého výše cení nežli jakékoli toho světa zboží, jakž medle možná nevážíti sobě i toho, či pomoci my poklady ducha odevzdáváme jiným, naší vlasti, potomstvu, se všemi ušlechtilými vlastnostmi srdce svého? Což jest řeč cizozemská, leč obdržené znaky chladné umlovitosti, a to od lidí cizích? Ale slova vlastenské mluvy přivádějí nám vždy na mysl vše to, co nejbliž se týká našeho srdce, samé milostné předměty. Těmito slovy dostávají myslénky naše výrazu živějšího, určitějšího, a co nade všecko, my se jim učíme od rodičův, příbuzných a přátel — každý zvuk potřásá srdcem naším.“

To je vtělená hloubka a dokonalost, nemohu však souhlasit s tím „samé milostné předměty“. Ale jsme pravdě už velmi blízko. Milujete jakožto Čechové češtinu především proto, že každé její vám povědomé slovo má pro vás nesrovnatelně větší hloubkový rozměr než kterékoli slovo kteréhokoli jiného jazyka. A ten hloubkový rozměr má proto, že jste češtinou cítili, mysleli, chtěli, osnovali, hodlali, milovali, nenáviděli, hřešili, trpěli, křivdili a křivdu snášeli, proklínali a žehnali, jásali a lkali — že jste v ní prostě žili, a to každým vám dostupným kladem, každým vám dostupným záporům. Definuje tedy Čelakovský to mysterium lásky k mateřštině krásně, ale ne dost přesně; zato má plnou pravdu František Oberpfalcer, když praví (Jazykozpyt, 18): „V mateřštině mají slova osobní náplň (podtrhávám já), s její rytmičkou a melodií jsme od dětství sžiti; proto je nám nad jiné jazyk dražší a krásnější.“

Ano, a do písmene ano. A pro tu sžitost je nám pak jazyk, kterému zobecňujíc říkáme mateřština, řečí třebaš hedvábnou jako Kollárovi:

*hedvábnou řeč československého
jazyka tu zvláště miluje
sladkoblasná poblaví plet mého —*

totiž veškeré ženské pokolení v slávském nebi, ačkoli snad cizinec anebo objektivní záznam fonometrického přístroje žádnou zvláštní hedvábnost

na ní a v ní neshledá. Pro tuto sžitost zdá se nám všechno na mateřštině tak spanilé, a jsme dotčeni a pobouřeni, soudí-li někdo jinak. Jako ten polský dvořan Lukáš Górnicki, jenž r. 1565 napsal, že „český jazyk jest pěkný, ale jakoby trošku mazlivý“ (Jungmannova stať „O českém jazyku úsudek Lukáše Hornického“); nechápeme, jakou to mazlivost milý dvořan mohl mínit, jen dohadmo se domýšlíme, že snad naše hojně zdrobněliny; mnozí z nás by řekli, že naopak polština je „mazlivá“, a vzbudili by tím zas jen útrpný a pohrdavý úsměv u Poláků.

A pro tuto sžitost je vám čeština denním chlebem života vašeho — do té míry, že sice svým věděním víte, že chléb se také jmenuje panis, le pain, il pane, the bread, das Brot a všelijak jinak, ale v hloubi svého citu neuznáte, že by se chlebu, skutečnému a opravdovskému chlebu mohlo říkat jinak než právě „chléb“. Nestyďte se za takový nerozum, je nadobro lidský, a povím vám, že v XVII. století žil ve Francii muž nijak na hlavu padlý, který vážně tvrdil, že chlebu se sice v různých jazycích říká různě, ale že skutečnou podstatu chleba, jeho bytostnou ideu, l'essence du pain, vystihuje na celém světě jen „le pain“.

Jazyk zvyklý — jazyk krásný, praví estetik Durdík. Má pravdu. Sžitost s mateřštinou způsobuje, že v ní je všechno nejen krásné, ale i v dokonalém pořádku. Koho z vás by zaráželo, že soustava dnešní češtiny nemá v násloví slov od původu českých ušlechtilou hrdelnici „g“, jež dodává na př. španělštině drahnou část její brokátové grandezzy? Kdo z vás se již pozastavil nad zjevem, že kromě nějaké té fakule a fazole nemáme v češtině retnou spirans „f“, jež je akustickou krásou jazyků románských i germánských? A to přesto, že ji dovedeme hravě vyslovit, nemajíc tedy pro její absenci odkaz na její nevyslovitelnost, jako jej mají Finové, Estonci, Lotyšši, Litevci, Armeni, Tamilové, Birmanci, Mongolové, kdežto zas Japonec anebo člověk korejský dovede vyslovit jen *fu-*, nikdy *fa-*, *je-*, *fi-*, *jo-*. Koho z vás kdy zamrzl náš utkvělý přízvuk na první slabice, kdo by se mu i jen podívil, ačkoli je to zařízení dosti zvláštní, o něž se dělíme jen s Iry, Islandany, Finy, Estonci, Laponci, Lotyšši, Maďary, Tamily a Mongoly? Koho z nás by rmoutil fakt, že ne zrovna dvakrát spanilá hrdelná spirans „ch“ tak často „chrchlá“ v našich slovech, ačkoli po ní není ani památky v italštině, franštině, angličtině, norštině, švédštině, dánštině, litevštině, lotyšštině, bengálštině (všechny tyto údaje podle velkého jazykozpytce knížete Trubecského). Kdo by se divil, že tolik jednotlivých samohlásek i souhlásek je v češtině obsazeno významem celoslovním — spojky *a*, *i*, předložky *o*, *u*, *ě*, *š*, *ř*, *ž*, kdežto na př. celá latina vyvinula jen předložky *a*, *e*, franština jen

předložku „d“, spojku „et“ a „ou“, příslovce „on“; nedovedete si vůbec představit, jak divně a mátlivě působí na cizince právě tato česká zvláštnost. A tak bych mohl pokračovat v připomínání přemnohé podivnosti, jež se vám na češtině nijak podivnou nezdá, aniž zdáti má – ale ustávám.

Mateřština je vzduch, jímž dýchají plíce naší duše. Jsme do ní zakleti. Nechápeme, jak lze žít bez ní. Snad jste se již sami přistihli neříkám při myšlence, ale při citové skoro-myšlence: chudák Aischylos, chudáček Byron, oni vůbec neuměli česky. Je to ještě daleko grotesknější: naučíme se šesti, deseti cizím jazykům, obíráme se s jejich literaturou, víme toho mnoho o jejich národech – ale něco v nás docela vespod pořád ještě nevěří, že by někdo na světě *opravdu*, ale zcela doopravdy mluvil francouzsky, anglicky, španělsky atd. – *vždy* jen některým z těchto jazyků a nikdy také trochu česky. Máme to všechno tak trochu za jakousi smluvenou hru – ti lidé v Paříži, v Londýně si patrně musí na veřejnosti odříkat své francouzské, anglické pensum, ale pak jdou domů, zují se z těch jazykových škorní a spustí česky. Sedte si pohromadě s Rockefellerem, budete snad hodně maličký, ale něco ve vás vám bude našeptávat, že jste o tolik větší boháč než on. O kolik? O češtinu. Když jsem se jednou veřejně dotkl této burlesky, kterou s námi sehrává naše jazykové vědomí, podvědomí, sebevědomí, přišla choť pražského diplomata a stiskla mi ruku. Že se jí daří stejně, že se za to stydí, ale nemůže si pomoci. A byla to dcera národa menšího než je národ český. Zdá se tedy, že to je zcela obecné a že k tomuto nesmyslnému pocitu není ani třeba, abys byl synem, abys byla dcerou národa velkého a světovládného. Cizinec to prohraje vždycky: mluví-li česky, připadá nám jako blbeček, mluví-li svou mateřštinou, zdá se nám tak trochu hloupinký. A to přes všechnu úctu, kterou míváme právě my ke každému cizinci.

Vřet každému srdce po jazyku svému – pravdu má Dalimil. Jakže – po jazyku? A to vy snad myslíte, že Dalimil myslí jazykem jazyk? I kdepak. On užívá slova „jazyk“ ve významu, který to slovo tehdy mělo (lingua) a který má pak ještě i v bibli Kralické. Čtete-li v ní o *jazycích*, jsou míněni *národové*. Dalimil svým veršem míní národnost, národ, chce říci: Svůj k svému! Než přesto, ba právě proto smíme jeho verši dát smysl, v němž se uvádívá. Neboť co je to národ? Sotva co jiného než souhrn lidí žijících společným jazykem. Neříkám mluvících jím, to by bylo příliš málo. Žijících, opravdu žijících společným jazykem.

Proto praví Viktorin Kornel ze Všehrd, že jazyk český je jazyk dobrý, ušlechtilý, rozumný, zdobný, bohatý a hojný, nám od Boha dán – prohlašuje to, asi bezděky, v nejdokonalejší shodě se slovem Starého zákona,

kteří dí, že *od Hospodina jest řeč jazyka*. Proto může zas Jungmann (O jazyku českém) ustavit rovnici jazyk (rozuměj mateřský) = filosofie, totiž souhrn všeho myšlení, citění, veškerého citu životního: *Jazyk jest ta nejvýtečnější dle zvláštního země prouhu, mravů, smejšlení, náklonností a dle tisícerych každého národu rozdílu uzpůsobená filosofie*. Proto jsou zatracenci v Dantově „Pekle“ jak elektrisováni, když z úst příchozích uslyší zvuky rodné toskánštiny – jsou to pro ně zvuky nebeské. A naše národní mudrosloví připisuje mateřštině dokonce moc svodů nejlíbezněji démonických:

*Dábel svodil Evu po vlasku,
Eva Adama po česku,
Bůh jim zlořečil po německu,
anděl pak ie z ráje vybnal po ubersku.*

Nomen est omen. Že slovo *jazyk* znamenalo zároveň i lingua, i zas gens, natio, je cosi jako národní symbol a budiž jím i nadál. Genus češtiny asi věděl, proč vkládá oba významy v jedno jediné slovo. Jazyk je to, čím přežije národ, zůstane-li mu jazyk: jazyk z národa, národ z jazyka se bere a jím živ jest.

A jak tedy žije jazyk český v jazyce, t. j. v národě českém, a jak my v něm, o tom poslyšte několik kapitol.

Neškodí nikterak, uvědomí-li si člověk meze lidské osobnosti také na faktu své individuální mateřštiny. Kromě toho lze tohoto faktu použít i k prospěšnému zkoumání. Je lehoučké. Postačí zanechat běžné mechanické praxe životní, jež záleží v tom, že slyšíme český hovor, čteme české knihy, vnímáme při tom individuální mluvy hodně odlišné od své vlastní individuální češtiny, a ani si ty pádné rozdíly neuvědomíme. I bude prospěšnější praxe záležet v tom, že si slyšíc i čtouce řeknete co nejčastěji: *řekl bys to takto?* Vyjádřil by ses jako on, či jinak? – Zbavíte-li se takovým srovnáváním nějakého jazykového poklesku, nebude to na škodu. Obohátíte-li své výrazivo, bude také dobře, ač vám prorokují, že to zpravidla bude inventární přírůstek jen na půjčku, transitorní. Kyne tu však prospěch větší, a ten vám mohu klidně přislíbit. Poznáte s údivem a snad i s rostoucím nadšením, s jak proteovskou mnohotvárností se čeština rozžívá v každé lidské hlavě jinak; že nemluví jen služka jinak než profesor, dělník než essayista, domovník než ministr, nýbrž že mluví služka jinak než každá jiná služka, profesor jinak než profesor, essayista než essayista, domovník než domovník, a dokonce i každý ministr jinak než každý jiný ministr – vyjma případy, kdy jeden jediný presidialista píše projevy pro posloupnost pěti ministrů za sebou.

Rozumí se, že nebudete srovnávat jen inventář výraziva, ale i povšechný ráz mluvy a dikce, její architekturu, její hudbu, její řád a řeholi. Poznáte pak, že za předpokladu, že je na světě osm milionů Čechů, je na světě také osm milionů češtin. A není-li to poznání nemalé, pak tedy už opravdu nevím.

*Kapitola, ve které je život rodinný a jiné nepřístojnosti,
též dotaz k našim právníkům
a nakonec Naše Paní*

Po dlouhé věky si čeští lidé tykali, pak si začali vykat a vykají si podnes, střídajíc vykání s tykáním; jednu dobu propadali též onikání a bylo nebezpečí, že jim to zůstane, ale vymotali se z toho jako z leckteré jiné bryndy. Hodlám, jak už tušíte, pojednat o českém oslovování, i musím hezky po pořádku.

Nejdřív to tykání a vykání. S tykáním jsme daleko štědrější než Francouzi a svět anglosaský. Anglosas tyká zásadně jen pánubohu, pozemským bytostem jen v ódách. Francouz pánubohu vyká: *Daignez, mon Seigneur et Sauveur*. Svě ženě a dětem tyká Francouz jen v rodinném zátiší, ani to ne každý; své milence rovněž. Naše životní a citová intimnost je pleinairistická, neboť tykáme svým drahým před každým bambulou, jemuž po našich citech opravdu nic není. Mluvíme také o *svě ženě*, o *svém muži*. To slušnějšího Francouze nebo Anglosasa ani nenapadne: monsieur Poirier mluví o Mme Poirier, Mr. Smith o Mrs. Smith. Pamatuji se živě, jak cizím, ale krásným dojmem na mne působilo, když jsem se před lety toulal s anglickou manželkou dvojicí po milované Dalmacii a Mr. Barker vykládal v přítomnosti své ženy, že Mrs. Barker má ráda to a to, a Mrs. Barkerová, sedíc za stolem se mnou i se svým mužem, podotkla, že Mr. Barker langusty rád, ale že je nensáší. Ptal jsem se tehdy v duchu, jak asi působí na ty lidi způsob náš, způsob docela sans gêne: *Má žena nesnese mnoho slunce... Můj muž rád langusty.*

Nu, je to už tak zařízeno. Znam české manželské dvojice, které ten okatý rozdíl mezi usem naším a západním postřehly a zavedly si v manželství vykání. Ale co naplat, zní to v našem manželství cize, a abych se vám přiznal, z těch lidí se pak nakonec po každé vyklubali protivové, ne-li něco horšího. Ani spolu nebyli šťastni.

V rodinném tykání je však oasa, kterou založil sám lid: *pojdte, maminko; berte si, tatínku*. Právě v soustavě štědrého tykání jsou tyto plurály úcty a zbožné distance dvojnásob závažné: říká tak syn, dcera rodičům, nikoli vice versa. Zde je již dána citová i situační souvislost s moravskými plurály mimoimperativními: *tatíček šli k panáčkovi*.

Tykání má v češtině – ale ovšem nejen v ní – funkci podivuhodně dvojnou. V citových vztazích kladných je to nepřenosná výsada, vyznamenání ad personam, mezi milenci výboj nad jiné. Lidé, kterým tykám takto, tvoří pro mne zvláštní svět oddělený vysokými zdmi a hlubokým příkopem od světa veškerých lidí ostatních. Téhož *ty* užívá však na př. náš učitel ve styku s dětmi úplně cizími. Neřekl bych, že zde je v popředí nějaký záměr výchovný; takové ostatně nejen učitelské tykání cizím dětem vyplývá z naší představy, že dítě není ještě plný a celý člověk po rozumu občanské platnosti a občanských práv. Naše oslovovací praxe ve styku s dětmi způsobuje, že bylo ještě pro každého primána velikou sensací, když ve škamnech uslyšel první *vy* svědčící jemu; druhá největší sensace studijních let je pak, když akademický beán uslyší z úst vědecké slovnosti na katedře první *Dány a pánové*. –

Nuže, už dávno mi připadá věc věru podivnou, že si tak beze všeho troufáme tykat cizím dětem; a dávám plně za pravdu dvanáctiletému gymnasistovi, který si mi postěžoval, že mu průvodčí v elektrice zatykal. Hoch, z něhož asi jednou bude muž; a také hoch bystrý – vycítil, že tykání je věc dvoukolejná, že tykáním ponížujeme, jakmile nejde o intimitu už tradiční a citově legitimovanou. Tykáním se, alespoň někdy, *nadává* v trestnicích, v kasárnách a jinde, kde jsou lidé tykáni proti své vůli a kde jejich občanské svobody jsou zrušeny neb omezeny; tykání zde všude degraduje, protože je jazykovým symbolem, že má občanská, společenská, lidská důstojnost je nějak redukována. Esesácký Hun nám všem při výsleších atd. tykal zcela zásadně.

Dvoukolejná, ambivalentní funkce tykání je tedy zjevná: zas takový jazykový prostředek s funkcí + a, ale i – a. Mluvím-li však o těch věcech, podotkl bych i toto:

rád bych věděl, který psycholog si už povšiml, že kdykoli jednotlivému člověku vykáme, zároveň mu i tykáme, a to tak, že ústy říkáme *vy*, v duchu

však máme zcela jasnou představu *ty*, a že na př. ještě než proneseme větu: *Nechtěla byste ještě chvíli zůstat?* – utvoří naše nitro němou větu tykací: *Snad se mi podaří polbnout tě, abys ještě zůstala*. – Zvolil jsem kontext kladný; kde jde o kontext záporný, je mé vnitřní tykání tím zřetelnější. Řeknu pak v duchu: *Doufám, že konečně už vyrazíš*. – Všimněte si po této stránce také hereckých *aparts* na jevišti, když dramatická osoba stranou glosuje své vztahy k jiné osobě na scéně – v každém takovém samomluvu se vždy jen *tyká*.

Z toho plyne, že každé vykání jednotlivé osobě je pouhá společenská konvence a maska. Našemu nitru je každý člověk „*ty*“. Ale i každé zvíře, každá rostlina, každý kámen – celičky vesmír. *Tykáme si s kosmem*.

Zmínka o tom hochu v elektrice mě vede k dotazu, který svědčí našim právníkům. Nikoli co do toho hochu, ten by svou věc prohrál, kdyby jeho poručník podal žalobu na tykajícího průvodčího. Ale zvolme si případ nijak fantastický. Občan A šlápl nedopatřením na nohu občanu B, a ten reagoval slovy: – *Dávej pozor na lidi!* – Neřekl: – *Dávej pozor, ty mouro!* – To by bylo právnícky jednoznačné. Řekl jen: – *Dávej pozor!* – neuživ jediné přímé injurie verbální. Ale nebude sporu o tom, že to zatykání pracizimu člověku má a také mělo mít výrazný význam zlehčující, že má *funkci* verbální injurie. Dotaz k právníkům: může občan A žalovat občana B, a s jakými vyhlídkami? – Odpověď by byla cenná alespoň pro linguisty.

Tím, že vykáme a neonikáme, získali jsme některé výhody, zejména pro českého spisovatele; o tom jinde v této knize. Jak víte, onikají Němci, a to proti zapřísahání svého jazykozpytného genia Jakoba Grimma. Právě Němci vystřídali už téměř všechny možnosti: tykání, vykání, onkání a oni-kání. A tím, že jsme si na rozdíl od Italů a Španělů nezavedli zvláštní tvary pro oslovování vybraně zdvořilé – *Ella, Vusted* s třetí osobou jednotného čísla – ušetřili jsme si značný balast. Ovšem platí i zde, že úspora znamená zas i ztrátu odstínů. Bývají na př. v italských a španělských textech situace, v nichž se oslovení vybraně zdvořilé, tedy onkání, důvtipně střídá s vykáním, jež v těchto jazycích je zdvořilostí ležérní, a střídá se třeba podle toho, že na scéně knihy jsou osoby s různou stavovskou distinkcí, anebo že vztah mluvčího k určité osobě náhle zdůvěrní ve smyslu kladném nebo záporném. Mohou pak nastat případy, kdy vykání je zastřenou urážkou. Tato jemnost je nám odepřena stejně jako zvláštnost carského Ruska: jmenoval-li

kerý vztah těchto jazykových instancí k rozrůstání češtiny na kolikero češtin. Zcela vespod zde vězí residua historická: novověké literatury slovanské vznikly v době, která nastolila romantický kult tvorby a mluvy lidové, odtud u Slovanů po drahnou dobu větší spjatost tvorby umělé s lidovou, odtud patrně ten náš brusičský podvědomý strach z tvorby duchem i jazykem nezávislé na „lidu“. Nepřímo pak i obavy z toho rozrůstání češtiny na kolikerou svéprávnou soustavu výrazových prostředků. To rozrůstání nelze ovšem už zastavit. Jinde má již dávno každá slovesná kategorie své vlastní výrazivo, svou frastiku, svou slohovou estetiku: román provinciální a selský, román velkoměstský a kosmopolitický, poesie, essayistika, próza novinářská, próza vědecká, próza dramatická, próza řečnická, mluva společenská atd., atd. Je to nezbytné, neboť k čistému slohovému a slovesnému tvaru lze dospět jen dokonalým rozrůzněním jazykových prostředků. Sednout si, *abychom nevynešli spaní*, je velmi pěkné rčení venkovského lidu, cenný frastický idiotismus češtiny; ale kdo tím opentlí svou pražskou prózu, je barbar, jemuž by se mělo pero vyrazit z ruky. Všude jinde píší autoři neregionalističtí tak, že na jejich výrazivu opravdu nelze poznat, odkud je autor původem. Jen u nás obskakovali lidi, kteří v nemoravském kontextu a v nepřímé, tedy ve vlastní autorské řeči udali nějakou tu *desku* místo *prkna*, *robu* místo *vdané ženy*, a co je takových krás ještě víc. Tak se ovšem čeština nerozrůzní, jenom zestrakamakatí.

Ale rozrod češtiny na mnoho češtin nezastaví už nikdo.

*Chi tocca, muore neboli o lhaní do kapsy, majstrátu,
Darmolu a doktorech filosofie*

Lhali bychom si do kapsy, kdybychom si namlouvali, že obecná úroveň naší jazykové kultury je vyspělá. Není vyspělá, a nemůže ani být. Že se občas narodí kniha napsaná dokonale nebo téměř dokonale, je fakt jen pramálo průkazný pro povšechnou jazykovou kulturu. Pořád ještě tápeme a proto i zaměňujeme sudidla i s hodnotami. Estétská nakadenost vět není jazyková kultura; barokní adjektivitis a štukatérská logorrhoe není sloh; a není jím ani krasodušné větné lupenkářství vědcovo a hrůzostrašné, protože do vědy přenesené voňavé mejdlíčko dikce hladounek a boubelaté, třebaš netušivci tvrdili o jejím původci, že je „arcimistr dokonalého slohového podání“. Nemůže jím ani být; neboť za těmi krásami podání vězí osobnost nedorostlá, člověk, který nechce riskovat omyl, blud, křivdu – ta zvláštní species vědy, kterou jsem už před desetiletími přezval, a z dobrých důvodů, pan profesor Ajnrzajc-Andererzajc; čímž nemyslím ramenáte, nýbrž opak toho, co si má účta k vědě představuje o vědě pravé a nejpravější a co jsem dosud ještě po každé shledal *u velkých* mužů vědy: posedlost alespoň takovou, jaká bývá údělem básníků, zarytost, stranickost, fanatismus; k čemuž se pak nějaký ten sloh našel už sám od sebe. „Našel“ – : byl dán od prvopočátku, jak se rozumí samo sebou. Ale po mejdlíčku nevoněl nikdy. To konečně nemá ve zvyku ani berberský lev, ani bengálský tygr. U nás však až příliš často: buď osobnost zakřiknutá, která se neodvází svého slohu, buď lžísloh bez osobnosti. Buď lunt, buď měch – jako ten dvojí typ dáblů, kteří se pokoušejí o Faustovu duši.

Životní typ „profesor“ měl v novočeské vzdělanosti a ve veřejném životě vzkříšeného národa podíl abnormálně veliký. Měl jej plným právem, bez něho nebyl by národ vstal s lože úmrtního. Ale jakožto člověk písíci, jakožto autor orientoval se český profesor podle cizích vzorů pramálo způsobilých pro nějaké slohové podání, které by i jen trochu hovělo vyšším požadavkům. Z toho následek, že je žalostně málo českých vědních knih takových, aby jejich mluva měla něco společného s uměním slova osobitě žitého a žijícího. Do nedávna byl v tomto oboru prózy v klatbě i každý bezprostřednější projev osobnosti a letory, a vtíp a pointa v ní byly psancem. Arnošt Kraus měl těžké vědecké začátky jen proto, že jeho práce spojovaly odbornickou mikrologii a umnou kombinaci s dávkou vtípu a pointovanosti u nás pohoršlivou. Zikmundu Wintrovi akademie věd sice vydala jeho „Kulturní obraz českých měst“, ale v doporučujícím posudku přec jen uklouzla zpravodaji W. W. Tomkovi poznámka, že autorovo zpracování je „feuilletonistické“. A šlo přec o mistrné zdolání materiálu Wintrem teprv vyhrabaného a zpracovaného s píli opravdu „mravenčí“, ale zpracovaného osobitě, dikcí nezaměnitelně wintrovskou a způsobem tak poutavým, že to je nejen vědecký poklad, ale i skvělá beletrie. Právě v tom byla ta pohoršlivá sensace „feuilletonismu“. Nu, W. W. Tomek byl alespoň kapitální sbírka vědomostí, a na svůj způsob byl i to, čemu se říká osobnost; u nás však je termínem hlubokého despektu „feuilletonismus“ i v ústech lidí od beletrie: patrně proto, že s feuilletony u nás začal Neruda Jan, ten zchytralý trotl, který dobře věděl, že nic lepšího nesvede. Však ty pönerudovské feuilletony v českých novinách vypadají také podle toho (vyjmeme Macharovy). Vracím se k vědě: na mnohé vědecké stati a studii Otokara Fischera rozpozná zkoumavější pohled zcela jasně, jak se osobnost velmi neobvyčejná nutila do póz a atitud profesorských, „akademických“ (k dějinám slov: akademický, to je jako kdybys řekl Plato – a takové konce!) – tak tedy, do postoje akademického, „vědeckého“, ajnrzajcového a andererzajcového, jen aby se neprohřešila proti nechvalným tradicím písíciho profesora (typu středoevropského).

*

Český jazykový vývoj od dob probuzenských a vlastně již od Bílé hory jeví dvojí úchytku od vývoje u velkých národů kulturních – jedna souvisí s druhou:

měrou daleko větší než u nich spočívala a podnes spočívá česká jazyková kultura na bedrech literatury, a právě proto je jazyková kultura u nás podnes výsadou lidí obsáhle sčetých, a zas nejen sčetých, ale i zvláště citli-

vých a proto vlastně výjimečných. Je to stav věcí pro literaturu sice velmi čestný, ale co do výsledků krajně neuspokojivý. K opravdu národní kultuře mateřštiny nemůže dopomoci jen a jen literatura, tříbení jazyka musí sloužit sám denní život nejprofánnější – a ovšem i škola; ale právě školská praxe byla zvrácená do úplné netušivosti co do úkolů, o které běží.

Nejprofánnějším životem rozumím na př. svět návěští, tabulek, textů pro veřejnost určených a všelikými vrchnostmi věru horlivě produkovaných. Žijeme v národě zákazů, příkazů, tabulek. Plivati zakázáno. Kouřiti zakázáno. Odhazovati papíry a odpadky zakázáno. Naskakovati zakázáno. Vyskakovati zakázáno. S průvodčím výměnu názorů pěstovati zakázáno. Na této plošině výhradně jen místo pro osm cestujících a tři pejsky. Trojčata se tímto vozem nedoprováží, § 179 b) dopravního řádu, vyhl. č. j. 57834/III ai (čti: asiní) 1943 ve znění vyhl. č. 977777/VIII-4. *Máš-li bol, vem Darmol. Proč připomíná prvosenku? – Ze má naši podprsenku.* A vůbec, neboť má fantasia nestačí. Každý takový text, na který musím čučet po celou dobu, po kterou jsem „doprovován“, ba který si z povinnosti občanské mám yštípít v paměť snad i s tou prvosenkou, může jazykovou kulturu posílít, může ji však také oslabit. Bývají ty texty opravdu takové, aby ji v nás posílily?

Čtu právě hlas ze země, kde si také tak potrpí na veřejné předpisování, příkazování, zakazování.* Autor dává za příklad jazykovou kázeň a vyspělost italskou; chválí jako zářivý vzor návěští na italských elektrických káblech a vedeních:

Chi tocca, muore.

Tedy: Kdo se dotkne, zemře. Tedy nikoli: Dotýkati se drátu životu nebezpečno. Aníž: Dotýkati se drátu životu nebezpečno a z důvodů bezpečnostních zakázáno vyhláškou policejního ředitelství, č. j. 56429735-III-A.

Chi tocca, muore – ten hymnik má pravdu, je to vskutku výtečné.

Ať to koncipoval sám pan prefekt, ať nejmladší adjunkt v elektrárně – tomu říkám stylistu. Podotýká můj pramen, že v tom návěští je jazyková potence až antická. Nu, antická sem, antická tam: já jen vím, že čeština a právě ona svede takové monumentální textace rovněž. Ale co si má počít i nejnadanější jazyk, je-li zaprodán mamlasům?

Oktrojovat každému většímu úřadu češtináře? Ano – ale s výhradou, že jazyková správnost ani zdaleka ještě neznamená jazykovou tvořivost, dar ražby slovní a větné; řekl Václav Ertl, že jazyková správnost je asi tolik jako vysvědčení zachovalosti, nic víc, a mohli bychom i říci, že ta pouhá

* Psáno 1943, míněno je Německo.

správnost znamená jen tolik, jako že ručník, kterým si utírám ruce, není pošpiněn – o jeho jakosti není tím řečeno pranic. Správnost tedy nestačí – hlav je třeba. Vkročte do hájemství jazyka kteroukoli branou, po každé dospějete nakonec před svatyni, v níž přebývá Bytost zvaná osobnost.

Ať tedy ty texty dělá kdokoli, jenž když to někdo je. Pozor však na doktory filosofie – ti nejsou zárukou pražádnou, mnohdy ani ne za primitivní správnost textu. Jakož zakusilo město Praha. Mělo tiskový referát a velel mu, tomu referátu, opravdovský doktor filosofie. Dokonce český spisovatel plus doktor filosofie. I stalo se za jeho éry, že caput regni, město na př. s opravdu znamenitým lidovým knihovnictvím, se skvělou kulturní statistikou, jak ji nedělá snad žádný druhý magistrát evropský, mělo ze svého tiskového a kulturního referátu texty a tisky skandální hors concours dokonce i na naše poměry, tedy i v poměru k naší obecné jazykové nekultivanosti. S tak hanebným jazykem by to byl do světa pouštěl málokterý inženýr elektrotechnik.

Chi tocca, muore. Pravdu má ten hymnik.

Ale na doktory filosofie pozor.

XCIV

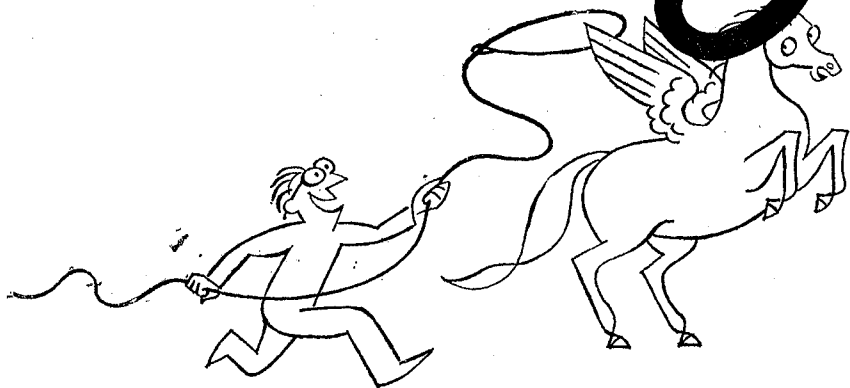
O jedné disfunkci

Pořád ještě je lyrika daleko nejvyspělejší kategorií české slovesné tvorby. Je také pořád ještě hlavní výhni a kovadlinou jazyka. *Zde* je Rhodus češtiny, *zde* tančí, *zde* z ní srší jiskry, *zde* žhne a sálá. Říkám to podle sudidel nejabsolutnějších a jako člověk zvyklý přikládat na tvorbu estetická měřítká kolikerého evropského Olympu.

I bylo by pro jazykovou kulturu národa žádoucí, aby co nejvíc lidí čtlo naše lyriky – a ovšem také básnické převody, pokud jsou jazykovou tvorbou. Skutečnost je však jiná. Lyrika se u nás produkuje v množství poměrně daleko větším než u národů světových, ale čte ji jen málo lidí, zpravidla mladí, studenti; a ti toho pak nechají, jakmile na ně přijde zmoudření dona Quijota.

Jinde není jinak, ani jinde se konsumenty lyriky nemusí stavět do fronty před knihkupectvím; je to obecný zjev v dnešní fázi bělošských kultur a má několik složitých příčin, které už nikdo neodstraní. Především je každá vypělá poesie velmi „těžká“, příliš těžká pro normálního čtenáře. Je do krajnosti náročná již jazykově; a utahaný robot dneška si večer nepřeje jazykových hlavolamů. Ještě těžší než jazykově je každá řádná poesie obsahem. Co si po právu zaslouží pojmenování básně, je po každé výtěžkem, výtazkem, trestí alespoň jednoho života. Je to Liebigův extrakt, deset volů v jedné piksle, jak říkal F. X. Š. Přitom jde zpravidla o sdělování stavů vlastně nesdělitelných, o samé prchavosti, otažitosti – řekl bych skoro, že poslední raison d'être zejména lyriky je v paradoxu, že hledá slova pro věci, které se slovu již vymykají. Nepopisuje se slézání Matterhornu, nýbrž usiluje se o slovní fixaci, jak na Matterhornu života voní sníh a jak tam dopadají ultrafialové paprsky.

čtení

psaní

- ANEB
SPISOVATELEM
SNADNO A RYCHLE

PRO POTŘEBU
KANDIDÁTŮ
NESMRTELNOSTI

PODLE
VYNIKAJÍCÍCH
I JINÝCH ČESKÝCH
SPISOVATELŮ
VZDĚLAL

Václav Lacina

ŘADA DRUHÁ

PŘEKLADY

A/KLASICKÝ

... a nádobu dvouuchou jemu podávajíc, perutnými slovy jej oslovila: Pýmóne veleobratný, nezkrotná ozdo bo lechů, zajisté ovšem arcíť ty tedy – který jsi se umění vyučil – jaká mužové řemeslníci ovládají – pomoci mi skytnouti můžeš – a radost vrátiti v mou duši. Nádobu oprav mi skvostnou – nápoje pojímající – kterou mi zanechal statný otec i milená máti – abych v ní vařila pokrmy živící tělo – když synům mým kypícím silou – nebo dcerám vlekoucím roucha – ozve se zákeřný hlad v útrokách bujných. Neboť zajisté ovšem arcíť – opustiv nebo opouštěje, totiž když jsi opouštěl – rodný dům a vyšel na cesty daleké – abys uzřel mnohá sídla a mravy národů – s sebou jsi vzal dráty i kleště kov štípající – abys tak pořídil opravu umnou – kde by kdo potřeboval

ze smrtných lidí – jiným abys posloužil a sobě také, též získal – výtěžek živnosti čestné.

Jako když pěnka malá – po celý den ponravy, larvy – prosím, ve slovníku je také zámotky – sbírající – sobě na potravu i mláďatům útlým – pocítí prudkou žízeň a nemá, čím by ji zkojila – teda když nebo jakmile spatří studánku okrouhlou nebo potůček o chladných vlnách – zajisté ovšem poskočí a pocítí radost v bránici útlé – tak poskočilo i srdce veleobratného Pýmóna a na dvě strany se mu roze-stoupilo v prsou zarostlých.

Jí pak odpovídaje pravil velký umělec Pýmón, nezkrotná ozdoba lechů:

Ať ty, ženo, si nestěžuješ, že jsem já tebe oslyšel v tísní, kterou bys pocítila sama, i milený muž i milené dítky – věru zajisté tedy arciť neváhám opravití tobě nádobu dvouuchou, nápoje pojímající, tak tobě já provedu dílo bezvadné – že mužové znalí umění – okolo jdouce se podíví a takováto slova promlouvající řeknou:

Věru zajisté toto dílo provedl muž chytrý a vládnoucí ohebnou rukou – či snad to některý z bohů, co na nebi mají své sídlo – učinil, vykonal, provedl – já bych zajisté hádal – že to byl snad Héfaistos, Diův zplozenec – silný to umělec mistr – vládnoucí nástroji všemi – kleštěmi, kladivem, totiž perlíkem – nebo – nebozezem – prosímjásensemučiljásijenemůžuvzpomenout...

B / M O D E R N Í

Pod podél k v údolí ležícímu městu široké silnice mohutně se rozkládajícími korunami stromů kráčel na zádech brašnu s drátařským náradím nesoucí mladík, nevšímající si shůry pražících paprsků k západu se chýlícího slunce. Na jeho trochu už zvolněném kroku bylo znáti, že má delší cestu za sebou, přece však se bral kupředu bez zastavování se. Došel tak až k na kraji města ležícím domkům, když ho zarazil z okna malého, stářím již značně sešlého domku na kraji pytlavité uličky vycházející hlas.

– Pozdrav Bůh, pojdte dále!

Mladík se zastavil a rozhlížel.

Nevidá nikoho, zavolal své „dobrý den!“ jen tak pro štěstí, zatímco trochu provětral svůj klobouk.

Ale žena, která ho volala, už byla tu.

– Pojdte dále, opakovala, – toť opravdu milé, že

vás vidím. Dáte mi do pořádku dnes prasklý hrnec, je to stará památka, a to víte, chudá síňka ženina nechce býti oloupena ani o takovou.

Vida jemu k výdělku kynoucí příležitost, vstoupil mladík do světnice, kde mu žena předtím tam všedší podávala prasklý hrnec.

– Vás bych měla znát, řekla, – nejste vy syn kdysi vedle nás bydlicího zámečníka Metky? Tak? A jak to, že cestujete? Jak se vám chodí?*

– Co vám mám povídat? Otcí šel po přestěhování se do hlavního města obchod špatně, měli jsme jednu ztrátu za druhou, věřitelé také neshbírali žádná peříčka; když otec viděl, že stojíme v ošklivé kalužině, prodal všechno a mně nezbylo mezi těmi okolnostmi nic jiného než započítí obcházení za účelem shledávání drobných správek.

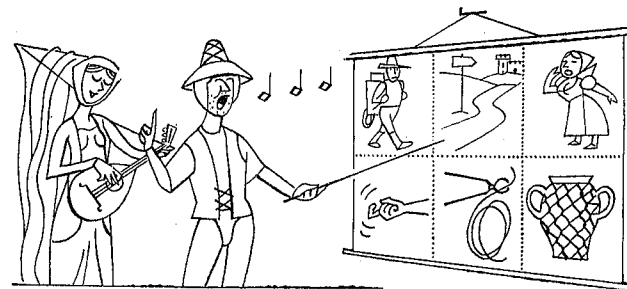
– To jsem tedy opravdu ráda, že vám mohu nechat něco vydělati.

Prohlídka hrnce uvedla mladého v rozklad.

– Nebuďte na mne zlá, ale ten hrnec není k spravení!

* V originále nepřeložitelná slovní hříčka:
Wie geht es ihnen – jak se vám jde i vede.

ŘADA TŘETÍ

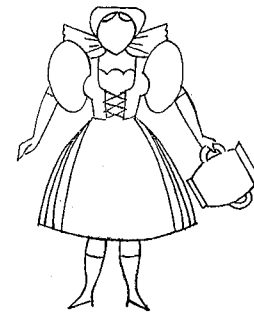
a) UWAHA HISTORICKÁ OD WĄCŁAWA WLADIWOJE TOMKA 1855

Kdy a ve kterých místech příhoda nahoře uwedená se stala, nemůžeme říci se přesností auplnau. Můžeme však s jistau ku prawdě podobnosti za to míti, že ne dříwe než za vlády Karla IV. Mezi řemesly w Praze provozowanými uwodí se totiž kowáři (smide, fabri) už we století třináctém, kdežto drátníci, dratcziher, se připomínají teprwe okolo polowiny století čtrnáctého. Že by se dříwe vyskytowali někde jinde w Čechách, sotwa se bude zdáti ku prawdě podobným. Podle zmínky o silnici dalo by se usuzowati, že se rozhovor udál w časech ještě pozdějších, anyž silnice od hranic ku Praze byly

určitě vyznačeny teprvé za krále Wácslawa IV. Tato okolnost je však malého významu, neboť silnicí mohla býti míněna některá cesta či pěšina ku Praze wedaucí.

Ač jsem sobě sestavení pramenův učinil se wší pečliwostí a swědomitostí, nebylo mi při určowání místa možné dosáhnauti tétěž jistoty jako při wy-
mezení časowém, awšak z toho soudíc, že píseň o dráteníku a selce, jak z pramenůw dosti bezpečně vyplýwá, byla prawděpodobně nejprwé w Praze obecně zpíwána, sluší děj písně té nejspíše položití do Prahy, či lépe do těsného okolí jejího. Blíže místo ono určiti sotwa bych sobě traufal; i když za Karla IV. a w časech potomních byla wětšina okolí Pražského osázená réwím, přec mezi winicemi se uwodí popluží, wesnice i dworce, dílem swobodné, dílem patřící různým wrchnostem. I když bychom tedy za jisté měli, že onau selkau nebyla míněna osoba poddaná, nemůžeme s bezpečností twrditi, zda to byla držitelka některého swobodného dworce z Nüsel, Třešowic, Ojkowic, Hlubočerpů či některé jiné dědiny w okolí Pražském.

OFFERENTKA

OBLÁT

CAUSA
FINALIS

b)

JAN KRČMÁŘ
ROZBOR
PŘÁVNÍ

1925

U posuzowaného případu musíme rozezná-
wati tři složky:

1. co selka činila,
2. proč tak činila,
3. co z toho vzešlo.

Ad. 1. Jan patrno z druhého verše in fine, vyšla od selky iniciativa (arg. „na něj volala“ a contr. „na ni volal“), aby došlo k smlouvě o dílo mezi selkou jako offerentkou a dráteníkem jako oblátem. Text prvých dvou veršů vede na to, že tu šlo o nabídku podle § 861 o. z., tedy nikoli o veřejné přislíbení podle § 860 o. z.

Ad. 2. Konečný účel jednání offerentčina není z něho patrný, můžeme se pouze dohadovati, kterou potřebu hodlala offerentka ukojiti za spolupůsobení oblátova. Příčina bezprostřední, causa proxima, je potřeba míti spravený hrnec, a jejího úkoje nelze dosíci bez činnosti oblátovy, který má k tomu jak prostředky hmotné, tak i potřebnou dovednost. Účel konečný, causa finalis, nemusí býti znám ani oblátu, ani nám: bude to patrně ukojení hladu pokrmem, připraveným nebo uchovaným pomocí opravené nádoby.

Ad 3. I. Předpoklady, vyslovené v citovaném čtyřverší, nechávají volné pole dohadům, jaký byl asi výsledek činnosti offerentčiny. Podle § 862 o. z. bylo na oblátu, aby se k nabídce vyjádřil ihned, neboť šlo o nabídku mezi přítomnými (arg. „na něj volala“, vzdálenost tedy nebyla větší, než jakou může překonati lidský hlas). Ostatně by § 862 ve znění novely platil, i kdyby šlo o volání telefonické, tato případnost však není pravděpodobná, neboť podle normálních zkušeností nevoláme na člověka, jdoucího po silnici, telefonicky. (K pojmu nabídky mezi přítomnými srovn. sb. 2016.)

II. Když tedy došla offera obláta, buď

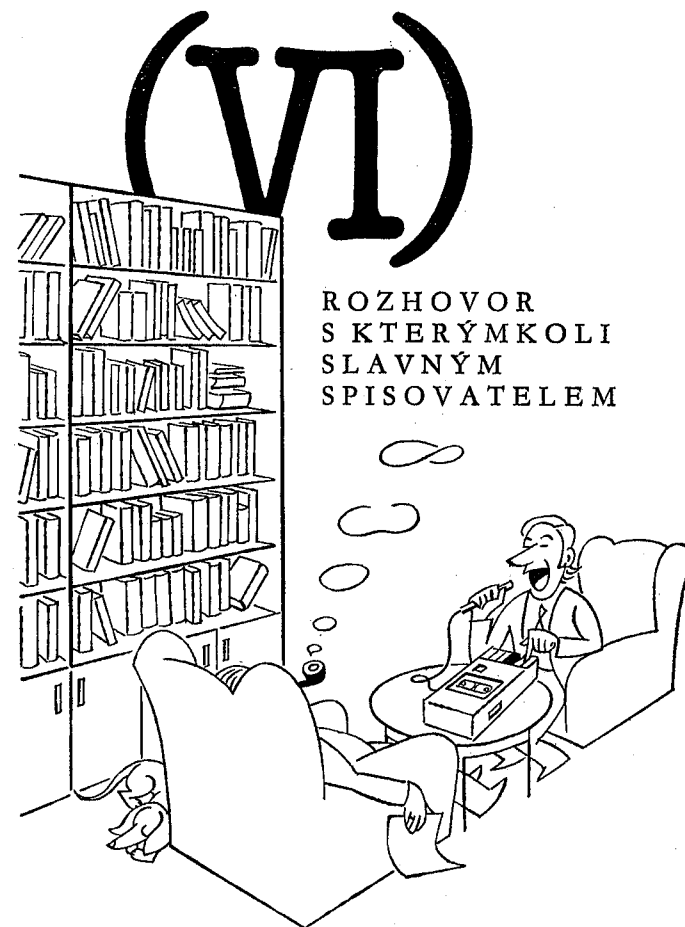
- a) ke smlouvě došlo přijetím offery
- d) ke smlouvě nedošlo, a to buď
 - aa) offera byla zamítnuta, nebo
 - bb) z důvodů jinakých.

Ad a) V případnosti a) vznikne oblátu povinnost provésti objednané dílo podle § 1165 o. z. Protože

nebyla ve smlouvě určena úplata a nebyla smluvna bezplatnost, bude podle § 1152 o. z. míti za to, že byla smluvna úplata přiměřená. Nic ovšem nebrání oblátu, aby prohlásil, že dílo provedl zdarma, z lásky nebo z jinaké kromobyčejné pohnutky. Pak by šlo – pokud oblát poskytl drát – o částečné darování, které však podle povahy případu nevyhledává formy notářského aktu (Arg. § 1 lit. d. not. ř. a contr.).

Ad b) Zamítl-li oblát offeru, pak ke smlouvě nedošlo, stejně tak, kdyby k offertě mlčel. Jinakými důvody, které by zabránily uzavření smlouvy, mohou býti nejrozmanitější okolnosti, např. nezpůsobilost stran, přímá nemožnost plnění, nebo že by se smlouva příčila dobrým mravům.

ĐABEL (*gesto*)
KRÁL (*pobled*)
ĐABEL: Jdem!
KRÁL: Kam?
ĐABEL (*gesto*): Tam! (*Oba ven. Tma*)

1. Jaké jsou, Mistře, Vaše literární začátky? Nepochybují o tom, že jste začal psát velice záhy. Ovšem, to jinak nejde. Talent, génus se neutají ani ve školákovi. A dovolte mi otázku, nepřekážela Vám Vaše činnost v učení? Nepochybují o tom, že jste studoval s vyznamenáním, ono se nadání projevuje všestranně, ale nedělali Vám profesori potíže? Stává se to dost často, ačkoli jsou případy, kdy je profesor přímo literární chůvou svého žáka.

- - - A N O

2. To jsem si hned myslel. A, Mistře, která byla Vaše první tištěná věc? Měl jste radost, když vyšla? Víte, to je ohromný pocit duševního otcovství, že ano – honorář je, pravda, malý nebo žádný, ale to blaho být tištěn, ten křest tiskařskou černí, to je něco báječného.

Z A J I S T Ě.

3. Které byly, Mistře, Vaše vzory, jakým vlivům jste podléhal – abyste mi rozuměl, nemíním Vás urazit, to je přece lidské, a ostatně je to ku prospěchu i tomu vzoru, dostane-li se mu cti, že ovlivňoval génia ve stavu zrodu, není-liž pravda? A Vy jste zajisté mnoho četl, takže se to projevilo v počátcích Vašeho díla, přetaveno, abych tak řekl, ve žhavé výhni Vašeho prožitku.

O V Š E M.

4. Jaký je, Mistře, Váš názor na umění? Jaký poměr k němu? Ostatně, proč se takto táží, vždyť Vaše dílo je samo odpovědí. Sloužíte, abyste ovládal, neboť tak je to krásné a vznešené.

TAK NĚJAK TO BUDE.

5. A jaký je, Mistře, Váš názor na ženu? Totiž, já rozumím, Vy se nemůžete svobodně vyjádřit, milostivá paní je, abych tak řekl, do jisté míry, že ano, vždyť si rozumíme, víte, Mistře, že se tomu často podívují, ale konečně, tohle je Vaše soukromí, a co z toho chcete prozradit svým čtenářům, vložte prostě do svého díla.

ROZHODNĚ.

6. Kterou ze svých věcí máte nejraději? Je to asi různé, každý je v této otázce jiný, někomu je nejmilejší ta první práce, někomu ta právě hotová, aby ji vystřídalo v oblibě dílo nejbližší příští, a začasťe, nepochybuji, též i u Vás je to věc, která je autorovi milá pro okolnosti vzniku, třeba docela zevní, ta souvislost nemusí být patrna čtenáři, a je to kolikrát třeba docela prostřední opus, k němuž má původce vřelejší vztah, promiňte, Mistře, tak jsem to nemyslel, já to mínil docela všeobecně, přece se to přihází.

MOŽNÁ.

7. A, Mistře, jak tvoříte? Lehce či těžce? Tady taky mají většinou vliv nahodilé okolnosti, někdy to jde samo, jindy je zrod těžký, já bych o tom mohl povídat, ale teď bych rád slyšel od Vás, jak Vy, necháváte to, co jste napsal, skálopevně nezměněno, nebo není pro Vás nic hotovo a měníte, pilujete, opravujete? Ono si asi vždycky vynutí dílo samo korektury, jindy by jich zase nesneslo, někdy je taková, abych tak řekl, novelizace nutností, která práci dotvoří, a jindy sebenepatrnější změna poruší celý její ráz, nemám pravdu?

MÁTE.

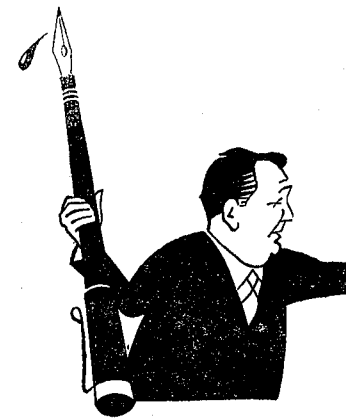
8. Je Vám, Mistře, tvůrčí práce nutností nebo osvěžením, tak říkajíc sportem? Nepochybuji, že byste psal, i kdybyste neměl rukou, ale abyste mi rozuměl, je Vám inspirace oddechem nebo závazkem? Ono to má obojí cosi do sebe, je krásné býti posedlý tvůrčím šílenstvím, onou klasickou mánií poetickou, ale tvorba, abych tak řekl, spekulativní, uvědomělá, má také své oprávnění, je jaksi citlivější, současnější, není-liž pravda?

JELIŽ.

9. Děkuji Vám, Mistře, za čas i trpělivost, již jste mi věnoval. Co soudíte, má veřejnost právo nahlédnouti do dílny básníkovy, nebo mu má býti tvůrčí proces tajemstvím? Myslím, že

jsou čtenáři oprávněni poznat metody i názory svého oblíbeného autora, proto jsem Vám položil těch několik otázek, které Vaše dílo přiblíží Vaším čtenářům, učiní jim je pochopitelnějším. Děkuji Vám, Mistrče, poklona uctívá, Mistrče!

POKLONA.

ZAVÍRKA

Tuto se knížka dokonává
a Tobě, čtenáři, odevzdává:
Nerač klnouti,
ale prominouti,
kdež se jí čeho nedostává.

Kde jsem snad mimo důmnění
dal někomu pohoršení,
prosím lítostivě,
aby milostivě
neodepřel odpuštění.